

התקשרות

קונטרס שבועי לאנ"ש הסידי חב"ד לחיזוק ההתקשרות
לכ"ק אדמו"ר רבי מנחם מענדל בהרה"ק רלו"י מליובאוויטש
יצוקללה"ה נבג"מ ז"ע

שיחות • אגרות • פניני חסידות לפה"ש • הלכות, מנהגים וטעמיהם • ניצוצות • זמנים

תתיט

ערב שבת קודש
חול־המועד פסח
י"ח בניסן ה'תש"ע

יוצא לאור על־ידי
מכון ליובאוויטש שעל־יד
צעירי־אגודת־חב"ד באה"ק ת"ו – המרכז

מלאכה: נוהגים אנשים ונשים שלא לעשות מלאכה כל ימי הספירה משקיעת החמה ואילך, עד לאחר הספירה⁶³ (וזה סיבה נוספת שגם הנשים יספרו ספירת־העומר).
רפואה: "ובפרט שנמצאים אנו בימים שבין פסח לעצרת, זמן מסוגל לרפואת הגוף ובריאות, כמבואר בספרים"⁶⁴.
נסיעות: אין להימנע מנסיעות וטיולים בימי ספירת־העומר⁶⁵.

יום חמישי כ"ד בניסן

יום רביעי בלילה, אור ליום חמישי - תקופת ניסן: הלילה בשעה 11:31 לפי שעון הקיץ⁶⁶ (על־פי שולחן ערוך אדמו"ר הזקן⁶⁷, יש להיזהר משתיית מים בשעת התקופה, ולא להשאיר מים ללא כיסוי אלא אם מניחים ברזל כלשהו בתוכם בשעה זו. ואכ"מ).

63 שו"ע אדמוה"ו סי"ס תצג. ומסיים שם "ואותן הנשים שאינן סופרות, אפשר שיש להן לשבות ממלאכה כל הלילה".
64 ספר־השיחות תשמ"ט ח"ב עמ' 745. וראה 'אוצר' עמ' רנח.
65 שו"ת מנחת־אלעזר ח"ד סי' מד, 'דרכי חיים ושלוש' סי' תרכז (וכתב שאדרבה, ימים אלו הם ימים מוצלחים לנסיעה).
וכ"כ הגר"ע שו"י יוסף ב'קול סיני' אייר־סיון תשל"א (בין פסח לשבועות ס"פ טו. נטעי־גבריאל פסח ח"ג פנ"ו סי"ד, עיי"ש).
66 בניכוי 21 דקות לפי שעון קהיר.
67 סי' רו סי"ד וסי' תנה סט"ו־טז. מהלשון בס"י רו "ימתין מעט", משמע דלא כמ"ש בדרכי־שובה סי' קטז ס"ק פט (וכן העתקנו בעבר) שיש להיזהר במשך חצי שעה לפני הזמן וחצי שעה לאחריו.

לפני מלאות לילך שלוש שנים⁵⁸.
אם הגיע הילד לגיל זה לפני הפסח, אין לדחות התספורת (והתחלת החינוך) עד ל"ג בעומר, ולכל היותר יכול לסיים התספורת בל"ג בעומר⁵⁹ כנ"ל.
את שאר ענייני חינוך הילד (להרגילו בנשיאת טלית־קטן, ברכות־השחר, ברכת־המזון וקריאת־שמע שעל המיטה) יעשו כבר בהגיעו לגיל שלוש⁶⁰.
נשים: מותר לאישה לספר בימי הספירה את השערות היוצאות מחוץ לכיסוי־הראש ואינה יכולה לכסותן. מריטת שער הגבות, הריסים והרגליים אינה נחשבת תספורת⁶¹.

"שהחיינו": נוהגים שאין מברכים 'שהחיינו' (מלבד על פדיון־הבן ובכל דבר שעלולים להחמיץ⁶²) בימי הספירה. אך בשבת ובל"ג בעומר - מברכים⁶².

58 לקוטי שיחות ח"ז עמ' 349.
59 אג"ק חי"ד עמ' לט.
60 אג"ק ח"ה עמ' כב, וחי"ד עמ' לט. וראה בכ"ז המובא ב'אוצר' עמ' רנט"רס. אמנם ההכנסה ל'חדר' אינה עניין של 'אירוע', ואינה חייבת להיעשות מייד בהגיעו לגיל שלוש, אלא כאשר מכניסים אותו ל'חדר' בקביעות (וראה גם בסה"ש תשמ"ז ח"א עמ' 326, ובלה"ק 'התוועדות' תשמ"ז ח"ב עמ' 449, אודות התחלת לימוד א"ב שזמנו "מאז התספורת, או בכל ילד לפום שיעורא דילה") כפי שהכניס כ"ק אדמו"ר הזקן את כ"ק ה'צמח צדק' ל'חדר' לא ביום הולדתו, ער"ה, אלא ממחרת יוה"כ פ' - סה"ש קיץ ה'ש"ת עמ' 67, וכן כ"ק אדמו"ר מהורש"ב הוכנס ל'חדר' בגיל שלוש וחצי (לקוטי שיחות ח"ה עמ' 86 ועיי"ש בהערה 4), וכ"ק אדמו"ר מהוריי"צ - רק בשנת תרמ"ד - סה"מ תשי"א עמ' 168), ואז מקיימים את כל המנהגים הקשורים בזה. (וראה 'כפר חב"ד' גיליון 1366 עמ' 33 שהיתה הוראה להכניס בגיל חמש, והוא עניין אחר, ראה בהל' ת"ת פ"א ה"א ובהערות וציונים' שם).
61 'בין פסח לשבועות' עמ' רמא. שבח־המועדים עמ' 188.
62 ראה כף־החיים סי' תקנ"א סי"ז.

לזכות
אנשי החסד הדגולים
הרה"ח ר' אברהם משה דייטש והרה"ח ר' גבריאל גופין שיחיו
ולע"נ האחים הרה"ח ר' זלמן יודא ור' יוסף יצחק,
בני הרה"ח ר' שלום ישע"י ע"ה דייטש

מורה שיעור ללימוד היומי ברמב"ם

י"ח בניסן ה'תשע"ט – כ"ה בניסן ה'תשע"ט

יום	יום בחודש	ג' פרקים ליום	פרק א' ליום	ספר-המצוות
ו'	י"ח בניסן	הלכות סנהדרין פרק יג-טו.	הלי שבועות פרק ה.	מל"ת רצד. רצ.
ש"ק	י"ט בניסן	פרק טז-יח.	פרק ו.	מל"ת רעט. רעז. ערה. רעח. רעג.
א'	כ' בניסן	פרק יט-כא.	פרק ז.	מל"ת רפ. מ"ע קעו. מל"ת רעו. עדר.
ב'	כ"א בניסן	פרק כב-כד.	פרק ח.	מל"ת שטו. רפא. שטז.
ג'	כ"ב בניסן	פרק כה-כו. הלכות עדות.. בפרקים אלו. פרק א.	פרק ט.	מל"ת שיז. מ"ע קעח.
ד'	כ"ג בניסן	פרק כז-ד.	פרק י.	מ"ע קעט.
ה'	כ"ד בניסן	פרק הו-ז.	פרק יא.	מל"ת רצא.
ו'	כ"ה בניסן	פרק ח-י.	פרק יב.	מל"ת רפח.

זמני השבוע *

תאריך	עלות השחר**		זמן ציצית ותפילין	זריחת החמה	זמן ק"ש	צוות היום והלילה	מנחה גדולה	שקיעת החמה***	צאת הכוכבים
	ד' 120 לפני הזריחה	ד' 72 לפני הזריחה							
ו', י"ח בניסן	4.25	5.15	5.37	6.32	9.35	12.45	1.16	7.00.8	7.25
ש"ק, י"ט בניסן	4.24	5.14	5.36	6.31	9.34	12.44	1.16	7.01.4	7.26
א', כ' בניסן	4.22	5.12	5.35	6.30	9.33	12.44	1.16	7.02.1	7.26
ב', כ"א בניסן	4.21	5.11	5.33	6.29	9.32	12.44	1.15	7.02.8	7.27
ג', כ"ב בניסן	4.19	5.10	5.32	6.27	9.31	12.43	1.15	7.03.5	7.28
ד', כ"ג בניסן	4.17	5.08	5.31	6.26	9.31	12.43	1.15	7.04.2	7.28
ה', כ"ד בניסן	4.16	5.07	5.29	6.25	9.32	12.43	1.15	7.04.8	7.29
ו', כ"ה בניסן	4.14	5.05	5.28	6.24	9.29	12.43	1.15	7.05.5	7.30

* הזמנים מתייחסים לאזור המרכז. באזור ההרים והעמקים יש שינויים שעשויים להגיע למספר דקות.
 ** לגבי זמן עלות השחר הנהוג בחב"ד קיימות שלוש דעות. הבאה את הזמנים לפי הדעה המוקדמת ביותר והמאוחרת ביותר, וראוי להחמיר לפי העניין.
 *** זמני השקיעה כאן הם לפי השקיעה הנראית. אולם אדו"ח בסידורו (סדר הכנסת שבת) מכיר בשקיעה האמיתית, המאוחרת ממנה "בכמו ארבע מינוטין" (לשון אדו"ח שם. שיעור התלוי במיקום ובעונות השנה).

זמני הדלקת הנרות וצאת השבת

פרשת	ירושלים		תל-אביב		חיפה		באר-שבע	
	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש	הדה"נ	צה"ש
שבת חוהמ"פ	6:23	7:37	6:39	7:38	6:30	7:36	6:41	7:39
שביעי של פסח	6:25	7:38	6:40	7:40	6:32	7:39	6:42	7:40
שמיני	6:28	7:42	6:43	7:44	6:35	7:40	6:45	7:44

עורך ראשי: מנחם מענדל ברוד • עורך: נחמיה קפלון • הגהה: יוסף-יצחק אולידורט
 מו"ל: מכון ליובאוויטש שעל-יד צעירי-אגודת-חב"ד באה"ק ת"ו - המרכז
 יו"ר: הרב יוסף-יצחק הכהן אהרונוב
 כתובת: ת"ד 14 כפר-חב"ד 72915, טל' 03-9607588, פקס: 03-9606169
 אינטרנט: www.chabad.org.il דואר אלקטרוני: chabad@chabad.org.il
 ISSN 0793-7474

יום שלישי

כ"ב בניסן - איסרו-חג⁴²

אין מתענים, ומרכיבם קצת באכילה ושתייה⁴³.
 עד אחרי ראש-חודש אייר אין אומרים תחנון ו'למנצח... יענך'⁴⁴.
כינוס תורה: כ"ק אדמו"ר הנהיג, זה כמה שנים, שבהמשך ובסמיכות לחג הפסח⁴⁵ יארגנו 'כינוס תורה', מיד לאחר החג ובאופן שיוכלו להגיע אליו גם מרחוק, שבו כמה וכמה שקלא וטריא ומפלפלים בדברי תורה, כי בהמשך לחג הפסח מתחיל מחדש העניין ד'משה קיבל תורה מסיני' תורה שבכתב ותורה שבעל-פה וכל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש, וממילא זהו הזמן המתאים להוסיף בלימוד התורה...
 "וכדי להוסיף בזה, כדאי לעורר יהודים בכל מקום ומקום האפשרי, שדבר נכון וטוב מאוד שיערכו 'כינוס תורה' בימים אלו בשבוע זה, או על-כלי-פנים בשבת הבאה, או בימים שלאחרי זה (בכל מקום - לפי תנאי המקום והזמן). ובמקומות שעורכים כבר כינוס תורה - יוסיפו בזה, בכמות ובאיכות...
 "תכלית הכינוסים היא גם 'והעמידו תלמידים הרבה', ואחד האמצעים להבטיח זאת הוא על-ידי הדפסת הנאמר בכינוסים (ב'קלף נאה ודיו נאה')⁴⁶."

מנהגי ימי הספירה

נישואין: אין נושאים נשים בין פסח לעצרת, לפי שהם ימי דין ומתאבלים בהם על עשרים וארבעה אלף תלמידי רבי עקיבא שמתו בימים אלו⁴⁷.
 בדבר נישואין בל"ג בעומר - "יש לעשותם ביום

(42) בחו"ל - אחרון-שלי-פסח. מהדרין לאכול 'שרויה' בסעודות הלילה והיום. בנטילת מים אחרונים - שוב מעבירים המים על השפתיים בככל השנה. הדלקת הנרות - רק אחרי צאת הכוכבים, ומברכת "להדליק נר של יו"ט" בלבד. בשחרית מוציאים שני ס"ת (ואומרים י"ג מידות פ"א, רבש"ע וכו'). בראשון קוראים לה' עולים בפ' ראה "כל הבכור", ח"ק, ובשני מפטיר כדאמול. הפטרה "עוד היום...". הזכרת נשמות. מוסף.
 אחרי מנחה - סעודת משיח. למחרת - איסרו-חג.
 (43) שו"ע אדמו"ר סי' תכט סי"ז. לוח כולל-חב"ד.
 (44) לוח כולל-חב"ד.
 (45) וגם לחגי-השבועות וחגי-הסוכות.
 (46) סה"ש תשמ"ט ח"ב עמ' 413-411.
 (47) שו"ע אדמו"ר סי' תצג ס"א.

ל"ג בעומר; ולא כלילה, אור לל"ג בעומר⁴⁸.
 בדבר נישואין בשלושת ימי הגבלה⁴⁹ - בשנים עברו⁵⁰ העדיף הרבי לרהות זאת לאסרו-חג, אך בשנים האחרונות, כשביטל את ההגבלות שבתאריכים כידוע, התיר והסכים לערוך נישואין אז, וכן הורה הרה"ג ר"ש דבורקין ע"ה למעשה.
 מותר לעשות שידוכים וסעודת-שידוכים בלא ריקודים, מחולות וכלי-זמר⁵¹.
 מותר לערוך סעודות-רשות, אבל בלי "ריקודים, מחולות ושמוחות יתרות"⁵².
 אין להקל בזה בערב שבת-קודש ובמוצאי שבת-קודש יותר מבשאר ימי השבוע.
 עם זאת, נהגו להתוועד ולזמר ניגונים חסידיים בפה ואף ברשמקול, ואף ה'מחולות' שבהתוועדות אין אסורים⁵³.
 הכנסת ספר-תורה מתירים גם בתופים ובמחולות, כנהוג⁵⁴.
תספורת: על-פי האריז"ל, אין מסתפרים, גם בעלי ברית, ואפילו בל"ג בעומר, עד ערב שבועות. נהוג לחנך בעניין זה גם את הקטנים⁵⁵.
תספורת מצווה לבני שלוש: מי שיום-הולדתם חל עד ל"ג בעומר - יעשוהו בל"ג בעומר (ואם אפשר - במירון)⁵⁶, ואלה שגולדו אחריה - בערב חג השבועות⁵⁷, אבל אין להקדים התספורת לל"ג בעומר

(48) ע"פ אג"ק כרך ח, עמ' שיח. ישתדלו לנמור את החופה והסעודה לפני ליל ל"ד, אך אם אירע שנתאחר הסעודה, וי"א אף החופה, יכולים לעשותה כלילה - 'בין פסח לשבועות' עמ' רעח, נטעי-גבריאל הל' פסח ח"ג עמ' ריז ושי"ו.
 (49) כצ"ל ע"פ שו"ע אדמו"ר שם ס"ה. ראה אג"ק ח"ט עמ' מו וב'התקשרות' גיליון תסד, עמ' 19.
 (50) אג"ק כרך ח הנ"ל.
 (51) ערוך-השולחן שם ס"ב, והמקורות שצוינו בס' 'בין פסח לשבועות' עמ' רפח.
 (52) שו"ע אדמו"ר שם סו"ס א.
 (53) הגרש"ז גרליק ז"ל, ע"פ דיוק הלשון הנ"ל 'ושמוחות יתירות'.
 (54) כמפורש בסוף שיחת ש"פ אמור תנש"א - סה"ש ח"ב עמ' 534. 'בין פסח לשבועות' עמ' רפו. וראה ביורו בנושא ב'התקשרות' גיליון רמו, עמ' 19.
 (55) אגרות הרמ"א סי' ב, הובא בשערית-שובה סו"ס תצג. וע' 'אוצר' ס"ע רפג.
 (56) שערי הלכה ומנהג או"ח ח"ב סימנים רכב, רצו וש"נ.
 (57) אג"ק ח"ב עמ' תמא (למי שגולד בכ' אייר).

שתיית ד' כוסות בסעודת משיח לכול אחד

מעלת החסידות על מוסר, בהתעסקות ב"ועשה טוב" והמשכת אור • העניין העיקרי בד' כוסות הוא שייכותן לגאולה העתידה, והרי הזמן המתאים לכך במיוחד הוא באחרון של פסח • גילוי הגאולה הוא על-ידי הפצת פנימיות התורה, ולכן התמימים שייכים למנהג זה במיוחד • משיחת כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו

ב. כל עניין - יש לו מקור בנגלה. וכן הוא בנוגע למנהג שתיית ד' כוסות באחרון של פסח, שגם למנהג זה ודאי יש מקום בנגלה. ובפרטיות יותר:

במנהג זה - ישנם כמה וכמה פרטים: א) המנהג הוא באחרון של פסח, ב) באחרון של פסח גופא - בסעודת משיח, ג) קשור עם המספר דד' כוסות, ד) שייך לתלמידי התמימים. וכל פרט מפרטים אלו - יש לו בודאי מקור בנגלה.

ג. בטעם המנהג - יש לומר בדרך אפשר: בנוגע לעניין ד' כוסות שמצינו לבילי הסדר, שבו ישנו החיוב לשתות ד' כוסות - נקטינן שהיא תקנת חכמים.¹

אמנם בירושלמי² (לפי גירסא אחת)³ מצינו שלמדים עניין זה מן הכתוב (אלא שגם ברברי

(6) ראה פסחים ק"ו, סע"ב. שו"ע אדה"ז אור"ח סתע"ב ס"ד.
 (7) פסחים פ"ה ה"א.
 (8) ראה עיטור סדר ד' כוסות בשם הירושלמי שם: מנין לארבעה כוסות מן התורה. ובירושלמי לפנינו אין התיבות "מן התורה".

א. כ"ק מו"ח אדמו"ר סיפר², שבשנת תרס"ו אכל כ"ק אדמו"ר (מהורש"ב) נ"ע סעודת אחרון של פסח ביחד עם התלמידים, וציווה לתת לכל תלמיד ד' כוסות. ואמר אז: דאָס איז סעודת משיח. ומוכן, שההוראה היתה לא רק עבור שנה ההיא, כי אם אז גילה אדמו"ר נ"ע את ההנהגה הראויה עבור כל השנים. ולכן ישתו גם עתה תלמידי הישיבה ד' כוסות.³ וכיון ש"קדושה לא זזה ממקומה"⁴ [..] הרי ההוראה שתלמידי הישיבה צריכים לשתות ד' כוסות היא - לא רק לאלו הלומדים עתה בישיבה דווקא, אלא הכוונה היא גם לאלו שלמדו מלפנים בתומכי-תמימים, שכן, להיותם תלמידים בעבר, נשאר תלמידיהם לעולם⁵, עד ביאת המשיח ועד בכלל.

(1) תוכן מקוצר משיחה זו - הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר (בלה"ק), ונדפס בלקו"ש ח"ד ע' 1299.
 (2) שיחת יום אחש"פ תרח"ץ סכ"ג (סה"ש תרח"ץ ע' 277) - נעתק ב"היום יום" כב ניסן (אחש"פ).
 (3) ראה גם שיחת אחש"פ תשי"ג ס"ל (תורת מנחם - התועודיות ח"ח ע' 117).
 (4) ראה ע"ח ש"ד פ"ג. של"ד פ"ג. של"ה פ"א. תניא אגה"ק ביאור לסי' זך (קמז, א).
 (5) ראה גם תורת מנחם - התועודיות ח"ד ע' 315 ואילך.

פעם ויחשב לו ככוס נוספת³⁸. גם לאחר ארבע הכוסות אפשר לומר 'לחיים', ופשיטא - (שכל זה יהיה) באופן של זהירות משכרות, חסידושלו, היפך הציווי והיפך הרצוי, על-ידי זה שייקח כוסות שלפני-ערכו, או שישתה רוב כוס וכיוצא בזה³⁹. "בארץ-ישראל אוכלים סעודת משיח (ושותים ארבע כוסות) בשביעי-של-פסח"⁴⁰. למעשה, עורכים בדרך-כלל את הסעודה לאחר תפילת מנחה.

נוהגים לערוך סעודה זו ברוב עם, ומנגנים ניגוני רבותינו נשיאנו ועל-פי הסדר שהורה הרבי בהתועודיות דראש-השנה. לפני כל ניגון מכריזים שם בעל הניגון. ניגון ג' תנועות (להבעש"ט, הה"מ ואדמוה"ז), א"ל אתה (אדמוה"ז), ניגון מקהלת אדמו"ר האמצעי (אדהאמ"צ), ימין ה' (הצ"צ), לכתחילה אריבער (מהר"ש), ניגון הכנה (הרש"ב), הבינוני (הרי"צ), אתה בחרתנו / הוא אלוקיננו / הושיעה (הרבי), ניגון הקפות (הרלו"צ - אביו של הרבי).

לאחרי זה מנגנים כפי שהיה הסדר בסוף ההתועודיות הגדולות (למעט השנים תשמ"ו ואילך): ניגון הכנה, ד' בכות, נייע זשוריצי.

צבאות ה'? בשנת תשמ"ה הורה הרבי לערוך כינוסים ומסיבות לילדי-ישראל שלפני גיל מצוות (בנים לעצמם ובנות לעצמן) בארץ-הקודש ובחול"ל בשביעי-של-פסח, להסביר להם את משמעות יציאת מצרים ומסירת-נפשם של ישראל אז לעבור בהם כדי להגיע למתן-תורה, מה שהביא את בקיעת הים ועד למתן-תורה, וכדאי ונכון לקשרם עם סעודת משיח, ועל-ידי זה מחזקים קיום העולם וממהרים את קץ הגלות⁴¹.

(38) שיחת שבת מבה"ח אייר תשי"ז (תורת-מנחם ח"ט עמ' 354), וזה בהתאם להאמור בשיחת אחש"פ תשמ"ה ס"ג, שצ"ל ד' כוסות מלאים דווקא, הובא ב'אוצר' שם עמ' רלג, עיי"ש. בשנת תשמ"ו וממנה והלאה הורה הרבי לשתות עד הסוף ארבע כוסות מלאים.
 (39) 'התועודיות' תשמ"ח ח"ג עמ' 173.
 (40) סה"ש תנש"א ח"א עמ' 444, הערה 77. לקוטי-שיחות כך, עמ' 218. ועוד.
 (41) לקוטי-שיחות שם, עמ' 217.

בעץ-החיים של ספר-התורה בעת אמירת יזכור. מי שהוריו בחיים, יוצא מבית-הכנסת בזמן הזכרת נשמות. אָבֵל (רח"ל) בשנה הראשונה לפטירת אביו או אמו, נשאר בבית-הכנסת אך אינו מזכיר נשמות. בהזכרת נשמות אומרים "בן פלונית". אומרים 'אב הרחמים'. גם מי שאינו מזכיר נשמות אומר זאת (ואם-יכן, יש לקרוא להם לחזור לבית-הכנסת לאמירה זו). אשרי. יהללו. תפילת מוסף.

סעודת משיח³⁵
 בשמחת-תורה ובאחרון-של-פסח היו מנגנים את הניגון 'האָפּ קאָזאַק'³⁶ של הרה"ק הסבא משפולה נ"ע.

כ"ק אדמו"ר מהרי"צ היה נוהג באחרון-של-פסח להורות שירקרו 'ריקוד של משיח' ("משיח"ס טאנץ"), והיו פעמים שגם כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו הורה כך.

רבינו הבעל-שם-טוב היה אוכל סעודה שלישית ביום אחרון-של-פסח (בחו"ל) והיתה נקראת אצלו "סעודת משיח"³⁷, משום שביום זה מאיר גילוי הארת המשיח.

מנהג **קבוע** לשתות ד' כוסות בסעודה זו, הנהיג כ"ק אדמו"ר נשיא דורנו. ארבע כוסות יין, כנגד ארבע כוסות הנחמה שעתידי הקב"ה להשקות את ישראל. מי שקשה לו, ישתה מעט ויוסיף קצת בכל

למנהג זה בא"י, שאין נוהגין בה יו"ט שני. והנה בסעודת חג השבועות תשכ"ט ('המלך במסיבו' ח"א עמ' שכא) נשאל הרבי מדוע מאחרים תמיד את הזכרת נשמות ליום האחרון של החג, וענה 'כיוון שזהו עניין של צער, דוחים זאת לבסוף'. וטעם זה פשוט ומתאים גם למנהג א"י (תודה להרב מ"מ ש"ל לאופר).

(35) רוב המנהגים נסמנו ב'אוצר' עמ' רכט ואילך. לשאלה מדוע הרבי ואנ"ש אין נוהגים כאמור בלוח 'היום יום' כב ניסן (וממנו בספר-המנהגים ובלוח כוללת"ב"ד) "מהדרין לקדש, אח"כ מתפללים תפילת המנחה, ואח"כ סעודת יו"ט", ראה 'אוצר' עמ' רכח.

(36) ספר-הניגונים ח"א, ניגון כד. הטעם משום שזהו ניגון של שמחה וניצחון, נקודות המועדים הללו ('המלך במסיבו' ח"א עמ' קנו), וכן מפני שה'סבא' עסק בפדיון שבויים, השייך לחג הפסח, 'זמן חירותנו' (שם ח"ב עמ' קלו).

(37) דיינו המשכת עניין משיח, המופיע בארוכה בהפטרות היום, בפנימיות, "דם ובשר כבשור". לקוטי-שיחות כך, עמ' 273. וראה ב'אוצר'.

הירושלמי מפרשים שאין זה אלא אסמכתא, מלבד אחד מחכמי פולין דסבירא ליה שהוא מדאורייתא ממש" - כנגד ארבע כוסות של פרעה, וכוס"ו פרעה ביד, ואשחט אותם אל כוס פרעה, ואתן את הכוס על-ידי פרעה, ונתת כוס פרעה בידו וגו'" (ועל דרך זה במדרש¹¹),

והרי בחלום של שר המשקים (שבו נזכרו ד' הכוסות של פרעה) מרומז עניין ד(גלות ו)גאולת מצרים, כמו שכתוב¹² "ובגפן שלשה שריגים", ואיתא בחולין¹³ "גפן אלו ישראל וכו' עלתה נצה, הגיע זמנו של ישראל להגאל", וכראיתא במדרש¹⁴: "אמר לו (יוסף לשר המשקים) את בשרתני בשורה טובה (שבני-ישראל עתידין ליגאל) אף אני אבשרך בשורה טובה", דהיינו שיוסף שילם לו על כשורת הגאולה (הרמוזה בחלום) בפתרון חלומו, [.] וכיוון שבחלום של שר המשקים, שבו מרומז עניין גלות וגאולת מצרים, נזכרה ד' פעמים תיבת "כוס" - שותים ד' כוסות בליל פסח.

ועוד מאן-דאמר בירושלמי (ובמדרש) שם: "כנגד ארבעה כוסות של פורענות שהקב"ה עתיד להשקות את אומות העולם . . . וכנגדן עתיד הקב"ה להשקות את ישראל ארבע כוסות של נחמות, ה' מנת חלקי וכוס¹⁴, דשנת בשמן ראשי כוסי ריה¹⁵, והדין כוס ישועות אשא¹⁶, תרין".

ואין זו פלוגתא, אלא המאן-דאמר השני מוסיף על הראשון: המאן-דאמר הא' מבאר את השייכות של ד' הכוסות לעניין יציאת מצרים, והמאן-דאמר הב' מוסיף לבאר גם את השייכות לגאולה העתידה¹⁷.

ועל-פי הידוע¹⁸ שביציאת מצרים נפתח הצינור גם לגאולה העתידה.

(9) ראה כלי חמדה (לר' מאיר הן פלאצקי) ר"פ וארא.

(10) וישב מ, יא-יג.

(11) ב"ר פפ"ח, ה.

(12) שם, יז"ד.

(13) צב, א. וראה ב"ר שם.

(14) תהלים טז, ה.

(15) שם כג, ה.

(16) שם קטז, ג.

(17) ראה פי' פני משה לירושלמי שם.

(18) ד"ה כימי צאתך דאחש"פ תש"ח רפי"ב (סה"מ תש"ח ע' 164).

ומזה מוכן (במכל שכן) עניין הד' כוסות באחרון של פסח, בסופו של יום¹⁹, בסעודת משיח, שהוא כדי לעורר את גילוי הד' כוסות של לעתיד.

ד. וביאור העניין בפרטיות יותר:

מבואר בתניא²⁰, שכל הגילויים דלעתיד תלויים בעבודתנו עכשיו, "כל זמן משך הגלות". והיינו שעתה, בזמן הגלות, יש צורך לפעול ולהתכונן לקבל את העניינים דלעתיד. וההכנה אינה רק לטהר את עצמו ולהסיר את הדברים המונעים לגילוי דלעתיד, על-ידי העבודה ב"סוד מרע", אלא גם לעורר ולהמשיך את הגילויים דלעתיד.

ועניין זה - הפעולה באופן של המשכת אור - הוא החידוש של תורת החסידות: בעבודת²¹ ה' ישנם שני אופנים: א) "סוד מרע", ב) "ועשה טוב", דהיינו שהוא עוסק בעיקרו ב"עשה טוב", ובמילא אין לו שום שייכות לרע.

החילוק בין שני דרכים אלו בעבודה הוא, בכלל, החילוק בין דרך המוסר לדרך החסידות²²:

מוסר הוא (בעיקרו) דרך של "סוד מרע". הוא מתבונן בעניין "רע ומר עונב את הוי"²³, איך שצד השמאל, יצר הרע, הוא לא טוב, וממילא הרי הוא דוחה אותו, באופן ד"סוד", על-ידי תעניות וסיגופים.

אבל חסידות - מתעסקת בעיקרה עם התבוננות בטוב. חסידות מבארת ומדברת אודות הטוב טעם באלקות, גודל מעלתה ונעימותה ("די געהויבנקייט און געשמאקייט") של נשמה, ובשעה שמכיר ומרגיש עניין זה - במילא אין לו שום שייכות לרע.

והאופן באי-השייכות לרע הוא שונה מהאופן שעל-ידי דרך המוסר, כי על-ידי העבודה ד"סוד מרע" כפי שהוא על-פי מוסר, אינו מתעלה למעלה יותר; הוא נשאר במקומו, ומכיוון שנשאר במקומו - הרי בכדי להישמר שלא ייפול, חסידושלום, מוכרח הוא לשבור את הגוף על-ידי תעניות וסיגופים.

(19) ראה גם לקו"ש ח"ד ס"ע 1298.

(20) רפ"ז.

(21) מכאן עד סוס"ה - הוגה על-ידי הרבי באידיש נדפס בלקו"ש ח"ב ס"ע 471 ואילך.

(22) ראה גם תורת מנחם - התנועדות חט"ו ע' 144 ואילך. וש"נ.

(23) ירמ' ב, יט.

וכמה שכונות, כדי להוסיף בשמחת החג (על-ידי ההתאחדות עם רבים מבני-ישראל שבשאר שכונות), ובפרט על-ידי אמירת דברי תורה ("פיקודי ה' ישרים משמחי לב"), נגלה דתורה ופנימיות התורה²⁴.

בליבואוויטש נייעורים כל הלילה, עוסקים בלימוד תורה²⁴ [ומתועדים]. הנייעור כל לילה זה וכויו"ב - אין צריך לקרוא קריאת-שמע שעל-המיטה²⁵. * בליקוטי-שיחות²⁶ נזכר אודות "אמירת שירת הים שבשביעי-של-פסח (אס"כ לא נתפרש מתי) בשמחה עצומה". והרי כן הוא מנהג ישראל בהרבה קהילות. וראה ב'המלך במסיבו'²⁷ שמזכיר הרבי את המנהג בארץ-ישראל לילך לשפת הים [והרי שם הוא עיקר אמירת שירת הים!] ולשמוח בשירה וריקודים, ומקשר זאת למנהגו להיות נייעורים בליל זה (ברוסיה ובפאריז נהגו אנ"ש, כבקהילות אחרות, לשפוך מים על רצפת בית-הכנסת ולרקוד עד שיתייבשו המים²⁸).

היו לומדים כמה שיעורים, נגלה ונסתר. פעם הורה אדמו"ר מהוריי"צ ללמוד בליל זה את המאמר ד"ה 'הים ראה ויננס' שבליקוטי-תורה (טז, ב). ופעם

(23) סה"ש תנש"א ח"א עמ' 436 בהערה. 'אוצר מנהגי חב"ד' עמ' ריח (ומציין לס' 'הלכות החג בחג' עמ' 190).

כמה נקודות בנושא (מתוך קובץ 'ההתלכה' בהוצאת צא"ח נ"י, ערב שבועות תש"ס), משיחות לא מוגהות: אין לחפש תירוצים להשתמט מזה (ב' דחה"ש תשד"מ); לקחת עמו רק את "בניו שהגיעו לחינוך" ולא את כל בני-ביתו (שם); יש זכות מיוחדת לאלה שהלכו למקום רחוק דווקא (ב' דחה"ש תשמ"ג); מכל פסיעה ופסיעה נברא מלאך (ב' דחה"ש תשכ"ח); לא להסתיר מניין באים, בשליחות הרבי, לדבר בהרחבה ושלא להתפעל מאף אחד (אם כי יש להיזהר שלא לפגוע באף אחד, ודברי חכמים בנחת נשמעים) (ש"פ ניצבים תש"י); כשאין מניחים לדבר, אין צריך להתפעל ולהתייאש, אלא צריך למצוא עצות ותחבולות שירשו לו לדבר (אחש"פ תשי"ב); בכל מקום ומקום שאלו מגיעים, אומרים ד"ת מתורת החסידות (תשד"מ), עניינים קלים (ר"ד ו' טבת תשי"ב); יש לשמח יהודים, ולעוררם בכל ענייני יהדות, כולל חייוק האמונה בביאת המשיח (תשמ"ו).

(24) ספר-המנהגים, ש"פ. 'אוצר' עמ' ריד.

(25) משא"כ בלילה רגיל - ראה סה"ש תרצ"ו עמ' 1, תש"ב עמ' 100.

(26) עמ' רכ"ז ואילך. בלבוש סי' תצ ס"ט ד"ה מה, כתב הטעם שמזכירים נשמות ביום אחרון דפסח וכו' משום שקוראים בו "כל הבכור" שבו נאמר "איש כמתנת ידו". ואין טעם זה מועיל

(27) 'התקשרות' גיליון תנש, עמ' 17.

אחרת הורה, ללמוד את המאמר שלאחריו ד"ה 'והניף' (טז, ד)²⁹.

בשם אדמו"ר מוהרש"ב נ"ע נמסר, שבשביעי-של-פסח "הישיבה כשלעצמה (=להישאר ער, נוסף על הלימוד) היא גם-כן עניין".

שחריית: חצי הלל. קדיש תתקבל. שיר של יום. מוציאים שני ספרי-תורה, שלוש-עשרה מידות (פעם אחת), ריבוננו-של-עולם, ואני תפילתי, בריך שמיה וכו'. בספר הראשון קוראים לחמישה עולים בפרשת בשלח "ויהי בשלח... ה' רופאך".

הנה המילים הנאמרות בנגינה מיוחדת כנהוג, לפי שתי הנוסחאות שהביא ב'אוצר מנהגי חב"ד'³⁰, רובן בפסוקים שיש בהם שם ה', והחילוקים ביניהן נכנסו כאן בסוגריים מרובעים: מימינם ומשמאלם (השני), ויאמינו בה' ובמשה עבדו, סוס ורוכבו רמה בים, [זה אילי ונאוהו] אלוקי אבי וארומנהו, ה' שמו, ימינך ה' תרעץ אויב, נורא תהילות עושה פלא, [נהלת בעוז אל נווה קדשך]. עד יעבור עם זו קניית, ה' ימלוך לעולם ועד, והלכו ביבשה בתוך הים, [ותען להם מרים...] סוס ורוכבו רמה בים.

בעת קריאת שירת הים - עומדים³¹. מניחים את הספר השני על הבימה ואומרים חצי קדיש. בספר השני קוראים למפטיר "הקרבתם", ככלל ימי חול-המועד (גם בשעת הדחק³² אין להעלות קטן למפטיר). הפטרה "וידבר דוד"³³.

זכירת נשמות³⁴: רבותינו נשיאינו נהגו לאחוז

(29) 'אוצר' עמ' רטו (וכן האמור בהמשך). בדברי כ"ק אדמו"ר מוהר"ש שבס"ה שם משמע, שגם בליל זה טובלים לפנות בוקר כמו בליל שבועות, ועד"ז בליל הו"ר - 'אוצר' שם עמ' שלג. וע"פ.

(30) עמ' ריז.

(31) ספר-המנהגים. אדמו"ר מוהרש"ב עמד כשפניו אל הס"ת, כמובא ברשימות' חוברת ה, עמ' 25, וכן נהג הרבי. אבל ב'היום יום' העתיק זאת רק בקשר לעשרת הדברות, ולא לשירת הים. וכנראה פרט זה אינו הוראה לרבים.

(32) ע"פ 'התנועדות' תשמ"ה ח"ד עמ' 2334, 'שערי הל' ומנהג' או"ח ח"ב ס"ע רפב.

(33) לוח כולל-חב"ד.

(34) המנהגים ומקורם - ראה 'אוצר מנהגי חב"ד' אלול-תשרי עמ' רכ"ז ואילך. בלבוש סי' תצ ס"ט ד"ה מה, כתב הטעם שמזכירים נשמות ביום אחרון דפסח וכו' משום שקוראים בו "כל הבכור" שבו נאמר "איש כמתנת ידו". ואין טעם זה מועיל

ה". בברכות ההפטרה אינו מזכיר יום-טוב, וחותרים במקדש השבת' כלבד. יקום פורקן, אשרי, יהללו, חצי קדיש, מוסף דחול-המועד, עם קרבנות שבת¹¹. אם יש רק ספר-תורה אחד, אין מגביהים אחר חצי קדיש אלא גוללים למפטיר. ומגביהים וגוללים רק לאחר גמר המפטיר¹². אולם את החצי קדיש אומרים תמיד אחרי הקריאה שלפני עליית המפטיר. אומרים 'ולקחת סולת'¹³.

קידוש היום: מ'מזמור לדוד', כולו - גם 'על כן'¹⁴ - בלחש, חוץ מ'בורא פרי הגפן', כמובן. מנחה: קוראים בתורה בפרשת 'שמיני'.

יום ראשון

כ' בניסן, ה' דחול-המועד

בספר-התורה הראשון קוראים לשלושה עולים בפרשת בהעלותך (במדבר ט, א"ד): "וידבר... ולאזרח הארץ", הגבהה וגלילה, ובספר השני עולה הרביעי בפרשת פינחס "והקרבתם" כדאמול, חצי קדיש.

יום שני

כ"א בניסן, שביעי-של-פסח

נר יום-טוב: מנהגו להקדים לכתחילה ההדלקה בערב יום-טוב כמו בערב שבת, ומברכים קודם ההדלקה ומניחים את הגפרור לכבות מעצמו, כמו בשבת.

מי שלא הדליקה קודם השקיעה, תדליק לפני הקידוש מאש שהודלקה לפני החג.

אין מברכים 'שהחיינו', לא בהדלקת הנרות ולא

(11) לוח כולל-חב"ד.

(12) כך מסר הרב אליהו שיחי' לנדא (וכן נפוץ בין האשכנזים בכלל), וראה פסקי-תשובות ס' קלד ס"ק ד.

(13) 'התנועות' תשמ"ו ח"ג ס"ע 186 (אף שלחם הפנים היה מצה, הרי השק"ט בזה היא כבכל ענייני שבת: שלום עליכם וכו', והוראת כ"ק אדמו"ר מהור"י"צ היא לומר זאת, ע"כ.

וצע"ק שלא נזכר לאומרה בלחש, כשאר העניינים, בלוח 'היום יום' יט בניסן ובספר-המנהגים עמ' 57, הע' 8 - 'התקשרות' גיליון מה, עמ' 26).

(14) ספר-המנהגים שם.

בקידוש.

שמחת שביעי-של-פסח (ואחרון-של-פסח) גדולה מזו של שאר ימי הפסח, כיוון שבו היתה שלימות עניין יציאת מצרים, וההכנה לגאולה העתידה¹⁵, ואז דווקא היתה לידת נשמות ישראל. יש שמסרו בשם הצמח-צדק ששביעי-של-פסח הוא הדרגה ד'כל השביעין חביבין¹⁶.

בשביעי-של-פסח, שבו מתגלית העצמות בבחינת "חשף ה' את זרוע קדשו", וכל אחד ואחד יכול לקחת ולקבל, יש לייקר כל רגע¹⁷.

* "לטהרנו מקליפותינו": המתוועדים ביו"ט זה בבית-הכנסת או בבית, זקנים עם נערים¹⁸, ייזוהרו שלא לטלטל קליפות אגוז מפני איסור 'מוקצה', כי אף שאוהרת אדמו"ר הזקן הידועה בסידורו¹⁹ נאמרה רק על שבת ולא על יום-טוב (שבו אין איסור לברור את הפסולת מתוך האוכל), אך גם ביום-טוב יש רק איסור מוקצה בטלטול הקליפות²⁰, ורואים במוחש שרבים נכשלים בזה. רק אם הצטברו קליפות רבות ויש בזה משום "גרף של רעי", אז מותר לטלטל החוצה או לאשפה²¹. והנה במצבים שרואים מכשול בפועל - גם בזמננו ניתן וצריך לגזור גזירות²², ואולי יש מקום להימנע לגמרי מאכילת אגוזים בהודמנויות אלה.

תהלוכה: כ"ק אדמו"ר הנהיג זה כמה וכמה שנים, ללכת בשביעי-של-פסח אה"צ (וכן בחג השבועות ובשמיני-עצרת) בתהלוכה' לבקר את בני-ישראל שבבתי-כנסיות ובבתי-מדרשות בכמה

(15) ספר-המנהגים, מנהגי שביעי-של-פסח, ובניסן שם.

(16) 'המלך במסיבו' ח"א עמ' קנה"ו, ושי"נ.

(17) כ"ק אדמו"ר מהור"ש"ב, ע"פ ס' השיחות תרנ"ג עמ' 270.

(18) ראה בקצות השלחן ס' קמו בבדי השלחן אות יא ד"ה ולכאורה יש להקשות, ובס' שבת כהלכה דלהלן.

(19) נדפס בהוספות לשו"ע שלו ח"ב, במהדורה הישנה עמ' 829 ובחדשה ריש עמ' תתק"ג, ד"ה טוב למנוע.

(20) ראה בס' שבת כהלכה ח"ב פי"ג בצינונים והערות אות מב.

(21) שו"ע אדמו"ר ס' שח סעיף סז, ועיי"ש סעיף עה.

(22) ראה שדי חמד, קונטרס הכללים, מערכת הג' אות יא, ומאידך ראה בשיחת ו' תשרי תש"ל ס"ג (שיחות קודש תש"ל

ח"א עמ' 33) שמטעם זה נמנעו בדורות האחרונים מללכת לתשל"ד' ביום א' אדמו"ר שהשנה כשחל בשבת, למרות שבזמן אדמו"ר הזקן כן היו הולכים אז. וזה שייך לרבני אנ"ש בכל מקום לפי עניינו.

מה שאין כן על-ידי עבודת החסידות, שעוסק בטוב, התכוננות והעמקת הדעת באלקות וכו' - הרי הוא מתעלה למעלה יותר מצד האור האלוקי המאיר בו במוחו ולבו, שעל-ידי זה נעשים גם הם מאירים יותר, ואפשר בקל יותר לעבוד בהם ועל-ידם את הקב"ה. ובמילא אינו צריך לשבור את הגוף, כידוע פירוש הבעל שם טוב²⁴ על הפסוק²⁵ "עזב תעזוב עמו", שצריך לעבוד את הקב"ה עם הגוף עצמו, כיוון שגופו עצמו נעשה נעלה וזך יותר

("העכער און איידעלער")²⁶.

ה. [.] ועל-פי המבואר לעיל, שעיקר העבודה היא בקו של "ועשה טוב" - מובן הטעם שעניין ההכנה בזמן הגלות הוא לא רק להסיר את הדברים המונעים את ביאת המשיח, אלא גם לפעול את המשכת האורות והגילויים של לעתיד.

וכמו בנוגע לכל העניינים לעתיד - כן הוא גם בנוגע לעניין ד' כוסות ברוחניות שיהיה לעתיד ("ארבעה כוסות של פורענות . . . ארבעה כוסות של נחמות"), שגם עניין זה נפעל על-ידי ההכנה לזה **בזמן הגלות.**

וזהו תוכן עניין שתיית ד' כוסות באחרון של פסח, שעל-ידי שתיית הד' כוסות (בגשמיות) ממשיכים וממחרים את גילוי הד' כוסות דלעתיד, שיומשך למטה בפועל ממש.

(24) ראה כתר שם טוב (הוצאת תשנ"ט) בהוספות סכ"א. וש"נ (נעתק ב'היום יום' כח שבט).

(25) משפטים כג, ה.

(26) ועד"ז בנוגע לעניינים הגשמיים ודברי הרשות - שבהם גופא מקיים את הציור "בכל דרכיך דהו" (משלי ג, ו).

ועד"ז שמצינו (יומא פו, ב) בנוגע לתשובה, ש"זדונות נעשו לו כזכות", ו"אתהפכא חשוכא לנהורא" (ראה זח"א ד, א) (מהנחה בלתי מוגה).

ועל דרך הידוע²⁷ בטעם שהנביאים הוצרכו (על-פי ציווי הקב"ה) לעשות פעולות בגשמיות מתאים לעניין נבואתם, בכדי למהר ולהמשיך את הנבואה בגשמיות. ועל דרך זה כותב אדמו"ר הזקן²⁸ אודות מורו הרב המגיד, ש"היה נוהג כשנפלה לו איזה השגה במוחו היה אומרה בפה אף שלא יבינו השומעים כל כך . . . בכדי להמשיך את ההשגה שנפלה לו בזה העולם בבחינת יציאת הדיבור".

על-ידי שתיית הד' כוסות (בגשמיות) מומשיכים

וממחרים את גילוי הד' כוסות דלעתיד,

שיומשך למטה בפועל ממש

א. על-פי זה יובן גם הטעם שזמנם של ד' כוסות אלו הוא באחרון של פסח, ובסעודת משיח:

ענינו של חג הפסח בכלל - הוא עניין הגאולה, כולל גם הגאולה העתידה, שהרי בגאולת מצרים כלולה ומרומזת גם הגאולה העתידה (כנ"ל).

ובפסח גופא - קשור עניין הגאולה בפרט עם הזמן של ימים אחרונים של פסח, כידוע שהימים הראשונים דפסח שייכים לגאולת מצרים, והימים האחרונים - שביעי של פסח ואחרון של פסח - לגאולה העתידה, וכמו שאמר הצמח צדק²⁹ שמטעם זה אין מברכים שהחיינו בשביעי של פסח, כיוון שיום זה שייך לגאולה העתידה, ואין לברך שהחיינו אלא על עניין שנמצא כבר עתה.

ובימים האחרונים דהג הפסח גופא - הרי זה בעיקר באחרון של פסח, כיוון שיום זה שייך במיוחד למשיח, שלכן מפטירין ביום זה בעניין

(27) ראה דרשות הר"ן דרוש ב. רמב"ן לך לך יב, ו. לבוש על הרקאנטי לך לך שם.

(28) מאמרי אדה"צ הקצרים ע' תסד. וש"נ.

(29) שיחת אחש"פ ה'ש"ת ס"ג (סה"ש קיץ ה'ש"ת ע' 72).

וראה לקו"ש חל"ו ע' 15 ואילך. וש"נ. וראה גם שיחת אחש"פ דאשתקד בתחלתה (תורת מנחם - התווערויות ח"י"ד ע' 26 ואילך).

הלכות ומנהגי חב"ד

ו'הערה החרדית' בירושלים, נקיים בשנים האחרונות מחשש זה לגמרי.

הדלקת הנר: מברכות 'להדליק נר של שבת-קודש' בלבד.

מנחה: אין אומרים 'הודו', אלא מתחילים 'פתח אליהו'⁵.

קבלת שבת: מתחילים 'מזמור לדוד'. ב'בואי בשלום' אומרים 'גם בשמחה ובצהלה', ואין אומרים "ברינה"⁷. וממשיכים כרגיל. ערבית של שבת, ואומרים 'יעלה ויבוא'.

אמירת 'שלום עליכם', 'אשת חיל', 'מזמור לדוד' דא היא סעודתא' - בלחש⁸.

שמחה: ביום-טוב - שמחת ההג גדולה מבחול-המועד (המותר בכמה מלאכות), ובשבת חול-המועד - גדולה השמחה עוד יותר, ובפרט לנשים, שעול הכנת אוכל-נפש מוטל עליהן⁹.

שחרית: חצי הלל. מוציאים שני ספרי-תורה.

בספר הראשון קוראים לשבעה עולים¹⁰ בפרשת תישא "ראה אתה אומר אליי" (לג, יב-לד, כו).

מניחים את ספר-התורה השני על הבימה ואומרים חצי קדיש; הגבהה וגלילה; בספר השני קוראים למפסיר "הקרבתם" כמו לרביעי דאתמול; הגבהה וגלילה. הפטרה ביחזקאל (לז, א-יד): "היתה עלי יד

(5) ספר-המנהגים עמ' 25.

(6) סידור אדמוה"ו.

(7) ספר-המנהגים עמ' 26.

(8) שם, עמ' 28.

(9) לקוטי-שיחות כרך יד, עמ' 420.

(10) נהוג לברך את העולה לתורה ביום-טוב: "בעבור שעלה... ולכבוד הרגל... ויזכה לעלות לרגל". וצריך ביאור מדוע אין רגילים לנהוג כן גם בשבת-חול-המועד, שהקריאה בה היא בענייני דיומא "לכבוד הרגל", ומדוע אין מברכין את העולה כמו ביום-טוב?

שבת-קודש

י"ט בניסן, ד' חול-המועד

איסור 'חדש': אסור לאכול 'חדש' אף בזמן הזה עד תחילת ליל י"ז [ובחול"ל - ח"י] בניסן¹. יש מחלוקת גדולה בפוסקים אודות תבואת חו"ל² (ובפרט כשהגיעה לאה"ק³). המנהג העתיק בין חסידים חב"ד היה להיזהר מ'חדש', וכיום רבים נוהרים בזה מכל החוגים. למיטב ידיעתנו, הקמה ומוצריו שבהשגחת הרב לנדא שליט"א, אב"ד בנייברק,

(1) שו"ע אדמוה"ו סי' תפט סכ"ט.
(2) שם ס"ל. שו"ת צמח-צדק יו"ד סי' שנב. אנציקלופדיה תלמודית ערך 'חדש' (כרך יב, טור תרכב).
(3) ראה המובא באנציקלופדיה שם ע"י ציון 89.

(4) ה'עולם' האשכנזים נהגו להקל בזה מדורי-דורות, אך בימי אדמוה"ו כבר היו רבים, ובפרט מהחסידים, שהחמירו בזה (עיין שו"ע אדמוה"ו שם. שו"ת אדמוה"ו סי"ו ו, סו"ס ז וסי' כ. ובשו"ת צמח צדק יו"ד סי' ריח (לח, סע"ד) מביא בשם אדמוה"ו "יש לו צד ליישב מנהג העולם המקילים בחדש...", ומסיק "ומ"מ דאי שכל יר"ש יחמיר לעצמו..."). בקובץ 'היכל הבעש"ט' (ז) תמוז תשס"ד עמ' סו, נדפס 'בירור כללי בעניין איסור 'חדש' בחו"ל ומנהג החסידים בזה' ושם מסכם ארבע פסיקות שונות מאדמוה"ו בזה, והביא שאדמו"ר מהורש"ב נוהר מ'חדש' (אולי במצבים מסוימים), ובשם הרה"ח ר"ל שיחי' גרונו מסר, שהרבי לא הקפיד בזה. ואכן בדורות האחרונים לא נוהרו בזה, עד שבשיחת אהש"פ תש"מ (הנחת הת' בלתי מוגה, סעיף עז) נאמר "בפועל אין נוהרין בזמננו ב'חדש'", אף שאומר שאם ימצא מי שנוהר בזה כיום, תע"ב. ולימד זכות על כך, עיי"ש. אבל כיוון שבשנים האחרונות 'איכשר דרא' בעניין זה, הרי לכאורה כעת גם עלינו להיזהר בזה (וגם אם ברור שהרבי המשיך להקל בזה גם בשנים האחרונות, הרי כבר כתב אדמוה"ו "שמגדולים בהנהגתם אין למדין אלינו בדינים הנגלות לנו באו"ה כשר ופסול" (מאה שערים' עמ' 78. וראה מה שצ"ע ע"ז בס' מגדל עז עמ' שעה)). ובפרט בחדש מחו"ל שנכנס לארה"ק, ראה בהנסמן לעיל הערה 3.

המשיה - שייך הדבר ביותר לתלמידי התמימים, שהם לומדים נגלה וחסידות בפועל, ומחברים את גליא תורה עם פנימיות התורה יחד בפועל [.]. ולכן שייכים הם יותר לעניין שתיית ד' כוסות, שהוא כרי להמשיך את הד' כוסות דלעיל.

ח. אמנם, כאמור לעיל, אין הכוונה בזה דוקא לאלו הלומדים עתה בישיבה, אלא גם לאלו שלמדו בישיבה מלפנים, כיוון ש"קרושה לא זזה ממקומה".

ואפילו אם הם סבורים כ"דעת תחתון", ובדעתם כבר עזבו את הישיבה - הרי האמת אינו כן, דמכיוון ש"צדיקים דומים לבוראם"³⁵, הרי כשם שבנוגע להקב"ה "לא ידח ממנו נדח"³⁶, כן הוא גם בנוגע לכ"ק מו"ח אדמו"ר, שכל מי שהיתה לו שייכות אליו, ולמד בישיבתו, הרי זה "אבוד" ("איז פאָרפּאַלן")... אלא הוא נשאר תלמיד לעולם.

ט. כל האמור לעיל בעניין שייכותו של מנהג זה לתלמידי התמימים דווקא - כן היה בעבר.

אבל עתה, כשמתקרבים יותר לביאת המשיח, וממילא נעשה עניין "יפוצו מעינותיך חוצה" יותר ויותר [.]. - הרי עתה כל בני-ישראל יש להם שייכות לתורת החסידות (ובפרט אלו שלמדו במוסדותיו של הרבי, שעניין זה נשאר בהם לעולם ועד, כנ"ל),

ולכן נכון הדבר, שגם אלו שלא זכו ללמוד בתומכי-תמימים, אבל רצונם שמשיה יבוא בהקדם - ישתו גם הם את הד' כוסות³⁷.

(קטעים התוועדות אחרון של פסח ה'תשט"ו. תורת מנחם תשט"ז כרך טז, עמ' 230-237)

(35) רות רבה פ"ד, ג. וראה ב"ר פס"ז, ח. במדב"ר פ"י, ה. אסת"ד פ"ז, ב.

(36) ע"פ ש"ב יד, יד. וראה תניא ספ"ט. הל' ת"ת לאדה"ז פ"ד סה"ג.

(37) ראה גם מכתב כ"ט אייר שנה זו (אגרות-קודש ח"י ע' קכא).

"ויצא חוטר מגזע ישי"³⁰. ובאחרון של פסח גופא - הרי הזמן לזה הוא ב"סעודת משיח".

ז. ועתה יתבאר הטעם שהוראה זו (על דבר שתיית ד' כוסות ב"סעודת משיח") שייכת לתלמידי התמימים דווקא:

בפשטות אפשר לומר, שלאמיתו של דבר שייך עניין זה לכל אחד ואחד, אלא שנתגלה לתלמידי התמימים. וכפי שמצינו בנוגע לכמה וכמה מנהגים, שאף שהם שייכים לכל אחד ואחד, מכל מקום לא פרסמום ברבים. וישנם מנהגים שהבחינו בהם אצל רבותינו נשיאנו, אבל, עד שבא מישוהו ושאל אם זוהי הוראה לרבים, והשיבו לחיוב, לא אמרו דבר בנוגע לעניין זה.

ובמילא יתכן שכן הוא גם בנוגע למנהג שתיית ד' כוסות, שלאמיתו של דבר שייך הוא לכל אחד ואחד, אלא שלא גילו על דבר זה. ורק לתלמידי התמימים, שהם הבנים³¹, כדאיטא בספרי³² "בנים אלו התלמידים", והרי לבן נותנים הכול (א"ע קינד גיט מען דאָך אַלץ") - אמרו מנהג זה.

אמנם, על-פי המבואר לעיל שעניין שתיית ד' כוסות באחרון של פסח הוא כרי לקרב את ביאת המשיח - יובן שעניין זה שייך בעיקר לתלמידי התמימים:

כיוון שכל העניינים נמשכים על-ידי התורה, כמאמר רז"ל "אסתכל באורייתא וברא עלמא"³³, ו"התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה"³⁴, ובכלל זה גם ביאת המשיח, שגם היא באה על-ידי התורה, ובפרטיות - על-ידי פנימיות התורה, שעניין "קאתי מר" בא על-ידי "יפוצו מעינותיך חוצה", הרי מובן, שכאשר מדובר בעניין של קירוב ביאת

(30) ישע"י יא, א. וראה לקו"ש חב"ב ע' 35. וש"נ.

(31) ראה אגרות-קודש אדמו"ר מהוריי"צ ח"ב ע' ריד, ובהנסמן שם.

(32) ואתחנן ו, ז.

(33) זח"ב קסא, רע"ב.

(34) ב"ר בתחלתו.

לרצות משיח בלי פשט'לאך

הכוונה בשתיית ד' הכוסות – לקרב ביאת המשיח

... בנוגע לשתיית הד' כוסות, שאף שעניין זה קשור עם יין גשמי ועם הנאת הגוף, הרי הכוונה בזה צריכה להיות רק כדי לקרב את ביאת המשיח.

... והיינו, שכל רצונו של האדם צריך להיות בעניין אחד בלבד – שיקויים העניין של "מלאה הארץ דעה את הוי' כמים לים מכסים", ובשביל זה יש להניח את כל העניינים על הצד, ובלבד שיתקיים עניין "לייחדא קוב"ה ושכינתיה בתחתונים".

וכשיהיה הרצון לזה באמת, דהיינו שירצה באמת בכיאת המשיח (ועל דרך מאמר רו"ל "יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם"...) – אזי יצליחו לפעול זאת, כמו שכתוב "רצון יראוי יעשה".

והדיקו בתיבת "רצון" – שעוד קודם שעניין זה ירד ונמשך בהרגש הלב, ואפילו קודם שהונח בחב"ד שבמוחין, ומכל שכן שעדיין לא ירד ונמשך בלבושים מחשבה דיבור ומעשה – אף-על-פי-כן, אם רק פעל עניין זה בכחינת הרצון שבו, דהיינו שרצונו באמת שיבוא משיח, והיינו, שמבלי הבט על כך שאז יצטרך להניח מאחוריו את כל "עסקיו הגדולים" ("זיינע גרויסע געשעפטן") שיש לו בחוץ-לארץ, יחד עם ה"כבוד", ה"מציאות" וה"ישות" ושאר שטותים... אף-על-פי-כן מוכן הוא ורוצה שיבוא משיח, והוא יהיה תלמידו,

– שהרי משיח ילמד תורה עם כל בני-ישראל, אפילו עם האבות, שגם הם יהיו תלמידיו, ומכל שכן בנוגע אליו, שהוא למטה מהאבות, בודאי "מתאים" להיות תלמידו של משיח... –

וכוונתו בזה היא בפשטות, בלי שום "פשט'לאך", אלא פשוט בגשמיות – שיבוא משיח, יהודי שהוא נשמה בגוף, וכמו שכתב הרמב"ם ש"משיח יהיה" מלך מבית דוד הוגה בתורה... ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה כו" –

הנה בשעה שירצה זאת באמת – אזי אף שעניין זה הוא עדיין בכחינת הרצון בלבד, ועדיין לא נמשך במוחין ומדות, ומכל שכן במחשבה דיבור ומעשה, מכל מקום, "רצון יראוי יעשה", שיעלה בידו לפעול עניין זה.

... ועל אחת כמה וכמה היום, באחרון של פסח, שמקובל מהבעל שם טוב שיום זה שייך למשיח, ומטעם זה מפטירין בו "ויצא חוטר מגזע ישי".

[. .] ועל דרך זה בנדון דידן: אם כל בני-ישראל יתרברו יחד, ויצעקו שרצונם ש"משיח יבוא – אזי יבוא מיד, כהרף עין, מבלי הבט על כך שעתה הוא לילה (ועל דרך זה בנוגע לשאר ההגבלות שמצינו בזה בגמרא), אלא כפסק-דין הרמב"ם "שסוף ישראל לעשות תשובה... ומיד הן נגאלין",

[. .] וכדאיתא בספרים ש"משיח כבר ישנו, אלא שצריך להאיר בו המקיף דח", ומיד כשיאיר, תהיה הגאולה השלימה במהרה בימינו.

(מהתוועדות אחרון של פסח ה'תש"ז. תורת מנחם תש"ז כרך טז, עמ' 238-240)

וולף את הדברים הבאים ('ימי תמימים' כרך ז' עמ' 149):

"ביום ד' בט"ס אל על בשעה 2:00 יביאו שני השלוחים ר' מענדל שי' גורליק ור' ויצחק מענדל לים המצות (של הרבי לאנ"ש) למסרם אל הוועד הרוחני (של כפר חב"ד), ולחלק המצות לאנשים מיוחדים כראשקוד, הרב זווין, אלמנת ר' בן ציון שניאורסאהן [אחי הרבנית נחמה דינה ע"ה אשת אדמו"ר מהוריי"צ], גב' זלדה [מישקובסקי (המשוררת זלדה)] וכל אלה שזוכרים, כן עבור השלוחים בצפת ובירושלים עיר העתיקה. ועד הרוחני ייתן לכל אחד מהשלוחים מצה".

כך נאמר בדיווח חוזר על קבלת המצות בשנת תשמ"א ('ימי תמימים' כרך ח' עמ' 76):

"המצות מכ"ק אד"ש לאנ"ש בארץ-הקודש נתקבלו. ביום א' יחלק ר' חיים וזשא וילימובסקי המצות בכל ריכוזי אנ"ש. ביום ג' בערב או ביום ד' יקיימו התוועדות בבתי הכנסת ויחלקו המצות לכל-אחד-ואחד.

"המצות עבור אנשי הצבא נתקבלו, ור' מענדל שי' גרליק יחלק זאת אצלם.

"השקלים שנתקבלו מסרו לוועד הרוחני בכפר חב"ד ומחכים להוראות על-דבר-זה.

"מסרתי בריכוזי אנ"ש שיכתבו דוחות על-דבר סדרי ברכת החמה אצלם".

בח' ניסן תשמ"א ('ימי תמימים' כרך ח' עמ' 76) ביקש הרב חודקוב בטלפון מהרב אפרים וולף "למסור להג' יחידים סך... לקראת חג הפסח".

בשנת תש"מ ('ימי תמימים' כרך ח' עמ' 233) נאמר בשיחה הטלפונית של הרב חודקוב להרב אפרים וולף: "כ"ק אדמו"ר שליט"א מעורר על-דבר המצות שמורה שמחלקים לילדים (במסגרת מבצע 'מצה לתלמיד' של צעירי אגודת חב"ד) וכו', האם מפרישים חלה ממצות אלו".

(כתגובה מציין הרב וולף: שאלתי היום על-דבר-זה את הרב מרדכי שמואל שי' אשכנזי ואמר לי שבכל בוקר מפרישים חלה עבור המצות שאופים באותו יום).

(רסג) כותב הרבי לזוג הורים (כנראה מעבר לים) שבנם למד בסמיכות ל-770:

בהנוגע לשאלתו אם יבוא בנם לחג הפסח לביתם, הנה מוכרחני לאמר שבפעם העבר שהיה... פעל זה על בנו פיזור הנפש גדול ביותר, העדר החשק בלימודו וכו', וארך זמן עד ששב ללימודו כמו שהיה לפני זה, ובמילא אם רק יש אפשר[ו]ן שלא יסע לביתו ולא יפסיק מלימודו, לדעת: היתה בזה תועלת גדולה בשביל בנו שי'.
והשם-יתברך יזכה ויצליחו ואת זוגתו שיחיו לקבל מבנם זה רוב נחת יהודי וחסידותי.
יצויין כי בראשית התייסדות תומכי תמימים בליובאוויטש הנה ('דברי ימי תמימים' לר"מ רוזנבלום פרק יא כרס חב"ד מס' 3 עמ' 20) – "צו ניתן להמנהל לבלתי תת להתלמידים לנסוע לבתיהם על ימי חג-הפסח הבא עלינו לטובה, וזלתי לאחדים מאלה שנכנסו עוד בראשית התייסדות המוסד, ובמשך כל העת הצטיינו בלמוד והתמדה וביושר ההנהגה, אשר ימצא המנהל כי נסיעתו ראויה והגונה". עיין שם שבשנה ההיא (תרנ"ט) אושרו שלוש בקשות בלבד.

ובשנת תר"ס (פרק יט – כרס חב"ד שם עמ' 30):
"ימי ניסן הגיעו, ויגישו תלמידים רבים בקשותיהם כי יתנו להם לחוג חג האביב בחוג משפחותיהם... רכנו הקדוש (מורה"ש"ב) שליט"א, ותהי תשובתו:
"לא טוב הדבר בעיני כי ניתקו – הגם לשבועות אחדים – מחיי עולם... חוק לבלתי תת לתלמיד לנסוע הביתה טרם יעברו עליו שלוש שנות לימוד והנהגה טובה".

בתרס"ב (שם פרק מ'. כרס חב"ד עמ' 58)
"ויגישו שלוש מהתלמידים דברי בקשותיהם לתת להם הרשיון לנסוע לחוג את חג הפסח בקרבת משפחותיהם... הרשיון לנסוע ניתן לשבעה עשר תלמידים על-מנת שישובו תיכף ומיד אחר החג למועד התחלת הלימוד".

הוראות לקראת הפסח

בד' ניסן תשל"ז מסר הרב חודקוב לרב אפרים

ניצול חופשת ניסן להפצת תורה ופנימיותה

"תכנית איך לנצל ימי הפסח" • מסר מיוחד לכל התלמידים לחזרת חסידות בכל מקום לפי עניינו: יציאת מצרים, קריעת ים סוף, יהדות, משיח - ולמסור דוחות • מדוע סירב הרבי שבחור ייסע לבית הוריו לחופשת הפסח • הוראות מיוחדות ודיווחים לקראת חג הפסח

לדווח לרבי על

חזרת חסידות בבתי הכנסת

כותב הרבי למשפיע הרה"ח ר' ניסן נמנוב ב' ניסן תשי"ד (אגרות קודש כרך ח' עמ' שיג):
בוודאי עושים תכנית ופראגראם איך לנצל ימי הפסח הבא-על-ינו לטובה להפצת המעיינות חוצה ולהמשיך את אלו העומדים בחוץ פנימה ושיומשך כל זה על כל השנה כולה, וכלשון כ"ק מו"ח אדמו"ר: שטענדיג...
מציע אני ללמוד בימי חג הפסח הבא-על-ינו לטובה את מאמרי פסח תש"ד הנדפסים עתה...
בי"א ניסן תשי"ב (תורת מנחה כרך ה' עמ' 99) מבקש הרבי מ'ועד המסדר' להעביר את הדברים האלה:

תמסרו לכל התלמידים - לנמצאים כאן תמסרו בעל פה, ולא להא להם שנסעו תמסרו בכתב - שינצלו את ימי חג הפסח, הימים שלפני פסח והימים שלאחרי פסח, לחזרת חסידות בבתי-כנסיות מעניינא דיומא, יציאת מצרים, קריעת ים סוף וכיוצא בזה - בכל בית כנסת לפי ענינו, כולל גם דברי התעוררות אודות יהדות, אודות משיח - כל אחד בהענינים שמסוגל

אליהם, והעיקר - שיתעסקו בזה ("מ'זאל טאן").
ולא יחשבו שבנסעם מוכאן נפטרנו מעבודה זו, אלא אדרבה, העבודה שנעשתה כאן, צריך כל אחד ואחד לנצלה ולהביאה במקומה.
ברצוני לקבל דיווח מפורט מפעולתו של כל אחד ואחד - מתי והיכן דיבר ביום ראשון דפסח, ביום שני דפסח, בשבת חול-המועד פסח, בשביעי של פסח ובאחרון של פסח, בימים שלפני פסח ובימים שלאחרי פסח.
כדאי שתחילה יודיעו התלמידים התכנית שלהם, ואחר כך יודיעו מה שעשו בפועל, ואתם תודיעו לי. יכולים אתם למסור את הדברים בשמי, כדי שיהיה בוריות יתירה. ויתן השם יתברך שיהיה בהצלחה.

משמרות ללימוד התורה לרגל י"א ניסן

בריווחו של הרב אפרים וולף מו' ניסן תשל"ו ('ימי תמימים' כרך ז' עמ' 77) אל "כ"ק אדמו"ר שליט"א נאמר:
"אתמול התקיימה אסיפת עסקנים בכפר חב"ד

בעניין הפעולות לקראת יום י"א ניסן הבא עלינו לטובה, בהשתתפות: ר"י לייבוב, ר"מ פרידמן, רח"ז וילימובסקי, ר"י יוזביץ, ר"ח גליצנשטיין, ר"מ סלונים, ר"ש מיינדציק, הת' שלום דוכמן, ועוד אחד מהשלוחים בירושלים, ר"מ נפרסטק, ר"ז גופין, ר"מ פריימן ואני.

"דובר לארגן כינוסי-תורה ביישובי אנ"ש ביום י"א ניסן, לארגן 75 טנקים ביום זה, לארגן משמרות ללימודי התורה בי"א ניסן כמו ב-770, שכל אחד מאנ"ש יקבל על-עצמו להתעסק לכל-הפחות שעה בשבוע במצעים, לפרסם מודעות בעיתונים, ברדיו ובטלוויזיה, ואולי גם בתכנית הטלוויזיה חינוכית-לימודית.
"ההוצאות הכרוכות בזה יחולקו על-ידי המוסדות כדלקמן: מוסדות ירושלים - 20% , ישיבה - 30%, ועד הכפר - 10%, בית רבקה - 15%, צא"ח - 15%".
"בעניין חול המועד פסח שבשנה זו הוא ארוך, ישנה הצעה לנצל לאסיפת מורים ור"מים".

אסיפות חינוך לשיפור המידות ודרך-ארץ

בשנה אחרת, לקראת חג הפסח תשמ"א ('ימי תמימים' כרך ח' עמ' 76), מסר הרב חודקוב את הדברים הבאים:
"בעניין חול המועד פסח שבשנה זו הוא ארוך, ישנה הצעה לנצל לאסיפת מורים ור"מים, לחשוב על תיקונים בענייני חינוך.

"ולדוגמה אפשר לפתח רעיון מהעניין שבימי הספירה אומרים יתוקן מה שפגמתי, במדרגות שונות. ובמאמרי אידיש מדבר על דבר מידות טובות, נפש האלוקית ונפש הבהמית - עניין המסירות, ללמד קצת שמלמד את בנו, ואז הרי זה משפיע גם על הלימוד, וכשעוסקים במידות טובות אפשר לדבר על-דבר דרך ארץ ונימוס, ולעשות שולחן ערוך חסידי על עניין מידות טובות, כי כשחסר בדרך החינוכי חסר בעצם העניין למעשה.

"וכמו שבא יעקב אבינו אל יצחק אביו חשש אולי ימושני אבי, ומדוע לא פחד מהקול, שהקול

ב"ה

צעירי אגודת חב"ד באה"ק ת"ו

ה ז מ נ ה

הננו מתכבדים להזמין את כבודו להשתתף

בכניס הארצי השני

של צעירי אגודת חב"ד באה"ק ת"ו

שיתקיים בעזרת הש"ת ביום ראשון ג' דחזה-י"ג חיי ניסן תשי"ט בשעה 3 אחה"צ. באולם בית הכנסת החדש בכפר חב"ד.

סדר היום:

1. מטרת חב"ד (הרצאה עיונית)
2. דוח"ת, המרכז והסניפים
3. דרכי הארגון והתעמולה (הרצאה)
4. ויכוחים כלליים
5. סיכום והחלטות
6. בחירת מוסדות

בסיום הכניס תתקיים התועדות החג.

בברכת ופרצת.
ועזת הכנסת

מודעה על הכניס הארצי השני של צאנז"ח בחול המועד פסח

קול יעקב, שזה יכול להיות ניכר שהוא אינו עשוי, רק העניין שקול שניהם שווה, ומה שיצחק תפס שהקול קול יעקב הוא רק מאופן הדיבור, שהיה דיבור רך. ובאם כן מדוע אהב את עשוי, כי היה צד את אביו גם באופן הדיבור הקשה, אבל מזה רואים שהחינוכיות משפיעה על הפנימיות, ועל אחת כמה וכמה בהנהגה בדרך ארץ ונימוס, וזה גורם גם קידוש ה'.

"בימי הספירה להרגיל את הילדים לספור גם ביום בלא ברכה, כדי שאלו שלא ספרו בלילה בברכה, יוכלו לספור ביום, ובכל יום ידברו על דבר הספירה ומידה טובה, בבחינת 'יתוקן מה שפגמתי', ועל-ידי זה יושפע שפע טוב ותהיה הכנה טובה לחג השבועות".

הביקור בבית עלול להחליש את הלימודים

ביו"ד אדר ב' תשי"ד (אגרות קודש כרך ח' עמ')